

نغمه‌ی وصال

بررسی موسیقی غزلیات وصال شیرازی

دکتر نازنین نوری

سهیلا مرادقلی

نشر پریس / ۱۳۹۳

سرشناسه	نوری، نازنین، ۱۳۵۶
عنوان و نام پدیدآور	نغمه وصال: بررسی موسیقی غزلیات وصال شیرازی / تألیف نازنین نوری، سهیلا مرادقلی.
مشخصات نشر	تهران: نشر پریس، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۱۳۶ص: جدول، نمودار.
شابک	۵۰۰۰ ریال ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۹۹۳-۴-۵:
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۲۰ - ۱۲۵: همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	بررسی موسیقی غزلیات وصال شیرازی.
موضوع	وصال شیرازی، محمد شفیق بن محمد اسماعیل، ۱۱۹۷ - ۱۲۶۲ق. --- موسیقی
موضوع	وصال شیرازی، محمد شفیق بن محمد اسماعیل، ۱۱۹۷ - ۱۲۶۲ق. --- نقد و تفسیر
موضوع	شعر فارسی - قرن ۱۲ق. --- تاریخ و نقد
موضوع	موسیقی و ادبیات
موضوع	قافیه
شناسه افزوده	مرادقلی، سهیلا، ۱۳۵۸ -
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ ن ۹ / PIR۷۵۲۸
رده بندی دیویی	۸۶۱ / ۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۵۶۱۲۵۷

نام کتاب: نغمه ی وصال (بررسی موسیقی غزلیات وصال شیرازی)

ناشر: پریس

تألیف: دکتر نازنین نوری - سهیلا مرادقلی

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: اطلس

چاپ: نقش نزار

قیمت: ۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۹۹۳-۴-۵

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۹

فصل اول: وصال و شیوه شاعری او

نهضت بازگشت..... ۱۲

وصال شیرازی..... ۱۶

فکر و شعر وصال..... ۱۷

آثار وصال..... ۱۹

فصل دوم: بررسی موسیقی بیرونی غزلیات وصال

موسیقی بیرونی..... ۲۲

بهره وری از طول مصراع و کمیت هجاها..... ۲۴

تقطیع افاعیل عروضی و تاثیر آن بر موسیقی وزن..... ۲۵

انواع بحر و اوزان..... ۲۶

بحر رمل..... ۲۷

بحر هزج..... ۳۱

بحر مجتث..... ۳۳

بحر مضارع..... ۳۴

بحر رجز..... ۳۵

بحر منسرح..... ۳۷

بحر خفیف..... ۳۸

بحر مقارب..... ۳۸

بحر سریع..... ۳۹

بحر مقتضب..... ۴۰

۴۱		اوزان دوری
۴۲		اختیارات شاعری
۴۳		اختیارات زبانی
۴۶		اختیارات وزنی

فصل سوم: جلوه های موسیقی قافیه و ردیف

۵۰		موسیقی کناری
۵۰		قافیه
۵۴		اهمیت موسیقایی قافیه در غزلیات وصال
۷۱		قافیه بدیعی
۷۵		قافیه میانی
۷۷		قافیه معموله
۷۹		ردالقافیه
۸۰		تمام مطلع
۸۰		انحراف از قواعد قافیه
۸۳		ردیف و ویژگیهای آن
۸۷		ردیف در غزلیات وصال
۹۴		هماهنگی حروف قافیه و ردیف
۹۷		حاجب

فصل چهارم: انواع تکرار

۱۰۲		موسیقی درونی
۱۰۲		تکرار
۱۰۴		تکرار آزاد
۱۱۴		تکرارهای منظم در غزلیات وصال

تکرار صامت‌ها و مصوت‌ها ۱۲۱

پیوست ۱۲۷

فهرست منابع و مآخذ ۱۳۶

پیشگفتار

اگرچه عناصر اصلی شعر، تخیل و عاطفه هستند، اما عنصر دیگری که به خصوص در شعر کلاسیک این دو عنصر را همراهی می‌کند، موسیقی است. موسیقی شعر، نتیجه توازن‌ها و تناسب‌هایی است که عناصر آوایی و صوتی یک مجموعه گفتاری در محور هم‌نشینی زبان به وجود می‌آورند. این موسیقی، نقش مهمی در انسجام درونی شعر دارد و خواننده را برای درک مناسب شعر و رسیدن به مقصود سراینده کلام یاری می‌کند؛ در حقیقت، پرداختن به ابزار آفرینش موسیقی شعر گذشته از آنکه برای کشف دقایق زیباشناسی ضروری است، برای دریافت و درک پیام شعر نیز بسیار موثر است و از این رهگذر می‌توان قدرت و مهارت هنری شاعران را سنجید.

وصال شیرازی، از جمله شاعران موسیقی‌دان و عروض‌دان دوره بازگشت است که نوای آهنگین و پر جذبه شعر او تداومی‌گر نوای خوش شعر خواجه فرزانة شیراز، حافظ، است. همین عوامل نگارنده را بر آن داشت تا به بررسی انواع موسیقی شعر^۱ در غزلیات او پردازد و با استفاده از تحلیل موسیقایی شعر او، پیوند میان شعر و موسیقی را به حد بضاعت، نشان دهد. برای این منظور، از میان انواع موسیقی شعر، سه نوع موسیقی بیرونی (عروض)، کناری (قافیه و ردیف) و درونی را که محسوس‌ترین و ملموس‌ترین انواع موسیقی شعر هستند، برگزید.

پیش از پرداختن به اصل مطلب لازم بود، ابتدا مختصری درباره وصال و دوره شاعری او ذکر شود؛ بنابراین فصل اول به معرفی شاعر و سبک شعر عصر او می‌پردازد. در فصل دوم به طریق آماری محور و اوزان شعر وی بررسی و تحلیل شده و در مورد میزان بهره‌وری از کمیت هجاها و استفاده از اختیارات شاعری و تأثیر آن‌ها بر موسیقی شعر بحث شده است. فصل سوم، به موسیقی کناری؛ یعنی قافیه و ردیف و اهمیت آن در ایجاد موسیقی و جلوه‌های بدیعی و ارزش‌های آوایی آن پرداخته که نشان می‌دهد تناسب و هماهنگی حروف آخر واژه‌های قافیه به همراه ردیف‌های رسا شعرش را لذت‌بخش‌تر و موسیقایی‌تر کرده است. فصل چهارم،

^۱ - موسیقی شعر اصطلاحی است که نخستین بار دکتر شفیع کدکنی آن را به کار برده اند. (نک: موسیقی

شعر)

^۲ - دکتر شفیع کدکنی موسیقی شعر را به چهار نوع موسیقی بیرونی، کناری، درونی و معنوی تقسیم کرده

اند. (نک: همان)

جلوه های موسیقی درونی (انواع تکرار) غزلیات وصال را مد نظر قرارداده و با ذکر شواهد شعری، به تحلیل تناسب آوایی حروف و واژه ها پرداخته، که این تناسب ها ذهن خواننده را به ارزش آوایی شعر او معطوف می کند و نوای خوش موسیقی الفاظ را بر گوش و جان خواننده می نشاند.

قابل ذکر است که در بخش موسیقی کناری مبحث قافیه-کار بر مبنای حروف مشترک قافیه بوده؛ نه صرفاً حروف اصلی. قافیه، براساس حرف آخر دسته بندی شده و همسانی ها و مراکز صوتی مختلف هر نوع قافیه، به صورت آماری، مورد مطالعه قرار گرفته است. کار، در بخش موسیقی درونی نیز بیشتر، خواننده محوری و بر اساس تحلیل و بررسی ذوقی اشعار است و بیشتر به دریافت شخصی نگارنده از حال و هوای موسیقی شعر بازمی گردد.

امید است این مختصر گامی هر چند اندک، برای شناخت شعر این شاعر هنرمند باشد. در پایان لازم می دانم از اساتید فرهیخته و فرزانه ای که در انجام این کار از رایزنی و همراهیشان برخوردار شده ام تشکر و قدردانی نمایم.

استاد فرهیخته جناب دکتر رضا اشرف زاده که بسیار مدیون لطف و راهنماییهای ژرف اندیشانه شان هستم و نعمه خوش محبتشان هیچ گاه از ذهنم پاک نخواهد شد. استادان گرانقدر جناب دکتر تقی وحیدیان کامیار و جناب دکتر محمد فاضلی که از هیچ گونه همراهی دریغ نورزیدند، و امداد لطف و بزرگواری این بزرگمردان عرصه ادب هستم و برایشان آرزوی بهروزی می کنم.

و من الله التوفیق

تیر ۱۳۹۳